

Глава 4

А. А. Сбруєва, д.пед.н., професор

ПРОГНОСТИЧНІ МОДЕЛІ ОСВІТНЬО-ПОЛІТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМАХ ОСВІТИ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН

Початок нового тисячоліття співпав з переходом розвинених країн до нового етапу розвитку суспільства, що отримало назву суспільства знань. У зв'язку з цим великої актуальності набула розробка шляхів трансформації соціальних інститутів відповідно до потреб нової епохи.

Одним із найстаріших та найважливіших соціальних інститутів, що потребує сутнісних змін, є школа. Стратегічні орієнтири її оновлення, що повинно відбутися на освітньо-політичному рівні з урахуванням впливів глобального характеру стали предметом обговорення цілого ряду міжнародних аналітичних доповідей, наукових конференцій, ініційованих та проведених фахівцями Організації Економічного співробітництва та розвитку в рамках програми «Школа для майбутнього» («Schooling for Tomorrow»). У результаті були сформульовані певні орієнтири інноваційного розвитку у сфері освітньої політики для держав – членів ОЕСР і серед них – портфель моделей розвитку школи завтрашнього дня [12].

Формулювання міжнародним освітнім товариством кількох прогностичних моделей, які, навіть при їх великій різноманітності, не вичерпують усіх можливих перспектив, підкреслює вірогідність альтернативних шляхів розвитку освітньої сфери, до того ж, реалізовуватися ці шляхи навряд чи будуть у «чистому» вигляді. Об'єднання моделей у певну кількість «полярних» типів стимулює визначення стратегічного вибору та уточнення його принципових ознак. Розроблені моделі передбачають аналіз як принципової можливості, так і бажаності прогнозованого сценарію змін.

Наслідком осмислення прогнозованих освітньо-політичних інновацій повинні стати зусилля щодо наближення бажаного варіанту розвитку подій до реального і навпаки – віддалення небажаного.

Моделі розроблені на перспективу 15–20 років. Як вважає міжнародна освітня громада, цей строк є достатнім для здійснення суттєвих змін. Він є більшим, ніж одиничні політичні цикли, і, разом з тим, не є занадто віддаленим, щоб бути цікавим тільки для футурологів.

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

Розроблені фахівцями моделі стосуються перспектив розвитку тих освітніх ланок, на які поширюється суспільна відповідальність у розвинених країнах, тобто базової освіти.

Моделі освітньо-політичних інновацій у сфері шкільництва об'єднані у три групи. У першій з них представлені варіанти еволюційного розвитку існуючої освітньої парадигми, тобто зроблена екстраполяція на майбутнє існуючого «status quo» у трьох можливих варіантах. У другій групі спрогнозований суттєвий якісний розвиток школи як соціального інституту, який набув нової динаміки та принципів ознак (визначений як «рескулізація» – відродження школи). Третя група моделей змальовує перспективу суттєвого занепаду формального шкільництва («дескулізація»).

Кожна із сформульованих експертами ОЕСР моделей (див. табл.1) являє собою сукупність позицій, що визначають, на думку авторів прогнозів, сутнісні характеристики змін шкільної системи на освітньо-політичному рівні.

Таблиця 1

Типи моделей освітньо-політичних інновацій у сфері шкільництва

Моделі екстраполяції «status quo»	Моделі рескулізації	Моделі дескулізації
Модель 1 «Бюрократична система»	Модель 4 «Школа як громадський центр»	Модель 8 «Школа як навчальна мережа у мережевому суспільстві»
Модель 2 «Ринкова система»	Модель 5 «Міжнародна школа» («глобальний клас»)	
Модель 3 «Спеціалізована школа»	Модель 6 «Школа навчання»	Модель 9 «Кінець» учительства – розчинення школи»
	Модель 7 «Школа турботи» (гуманістична школа)	

До них належать: а) ставлення до школи та очікування від неї з боку суспільства, ступінь її політичної підтримки; б) домінуючі в суспільстві уявлення про цілі та функції школи як суспільного інституту; в) організаційна структура школи; г) характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва; д) роль учителя в житті суспільства та ставлення суспільства до вчителя [15; 16; 17].

Група 1. Моделі екстраполяції «status quo» в освіті

Перша група моделей – екстраполяція «status quo» сучасних освітніх систем. Аргументація вірогідності такого перебігу подій полягає, як правило, в тому, що школа є одним з найстаріших соціальних інститутів в історії

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

людства, і той факт, що вона продовжувала і продовжує існувати у різних цивілізаціях, державах, суспільних устроях протягом більш як чотирьох тисяч років, доводить її життєспроможність і об'єктивну необхідність для прогресу людської цивілізації. Такого роду міркування знаходимо й у матеріалах програми «Школа для майбутнього» («Schooling for Tomorrow»), зокрема в доповіді професора Женевського університету Вало Хутмахера, присвяченій аналізу інваріантних та варіативних елементів у розвитку школи як соціального інституту: «Школа як соціальний інститут сама являє собою константу. Вона пережила багато релігійних, політичних, соціальних та економічних криз та отримала масовий розвиток у часи урбанізації та індустріалізації. Сьогодні всі індустріальні нації мають розвинені шкільні системи. Отже, школа повинна мати якісь особливі переваги перед іншими можливими освітніми моделями. Щось у них «спрацьовує», незважаючи на постійну критику, предметом якої вони є. І це вже інша справа, спрацьовує окрема школа чи шкільна система в цілому «добре» чи «погано» у реалізації конкретних цілей. ... Якби вони (школи – А.А.) були абсолютно дисфункціональними, як вважають деякі критики, вони б не існували так довго і не отримали б такого розвитку протягом останніх десятиліть. Люди б не проводили в них таку велику частку свого життя. Держави та платники податків не витрачали б на них такі великі суми» [6, 33].

Особливо переконливо в умовах ринкової економіки звучить останній аргумент швейцарського професора. Ми у свою чергу додамо, що школа як відображення і втілення усіх досягнень і вад суспільства, потребує удосконалення не в меншій мірі, ніж усі інші суспільні інститути. Характер інноваційних процесів, що відбуватимуться в школі, залежатиме головним чином від характеру суспільних перетворень. Прогноз розвитку школи як екстраполяція на майбутнє існуючого «status quo» означає, що його автори вважають можливим поступовий, еволюційний розвиток суспільства і еволюцію школи разом з ним і вслід за ним. Така стратегія розвитку школи можлива у трьох схарактеризованих далі варіантах (моделі 1 – 3).

Модель 1. «Бюрократична система»

Провідні ознаки моделі:

- повне підкорення освітніх інституцій сильній бюрократичній владі;
- розвиток школи у відповідності з інтересами зацікавлених владних

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

структур, які протистоять фундаментальним реформам;

- постійні проблеми з підтримкою суспільного іміджу школи та з її фінансуванням.

Представимо характеристики Моделі 1 у вигляді таблиці (див. табл.2).

Таблиця 2

Модель 1. «Бюрократична система»

<i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i>	Питання освіти набувають суттєвого значення у політичному житті суспільства. Незважаючи на постійне незадоволення школою з боку батьків, роботодавців та ЗМІ, більшість із них стоять в опозиції до ідеї радикальних змін. Більш позитивним є ставлення до конкретних шкіл, що знаходяться поряд, аніж до освітньої системи в цілому. Зростає тиск з боку батьків щодо надання принципової можливості вибору школи для своїх дітей або розширення такої можливості
<i>Цілі та функції школи як суспільного інституту</i>	У центрі уваги школи питання змісту освіти. Відбувається зближення навчальних планів та способів оцінки результатів навчання у різних країнах з метою стандартизації змісту освіти та досягнення більш високого ступеня формальної рівності громадян у демократичному суспільстві. Диплом про освіту є головною перепусткою у соціальне й економічне життя. Відбувається подовження термінів обов'язкового навчання. Відмічається зростання нерівності можливостей отримати якісну освіту у поєднанні з активізацією політики подолання неуспішності в школі
<i>Організаційна структура школи</i>	Бюрократичний характер шкільної організації. Домінує традиційна модель навчання класу учнів з одним учителем, однак допускаються і деякі інноваційні моделі, спрямовані на реалізацію розвивальної функції навчання. Зростає використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) у процесі навчання, яке, однак, не призводить до суттєвих якісних змін у ньому. Активізуються зв'язки між використанням школи громадою з освітньою і «неосвітньою» (інші громадські потреби) цілями. Однак «не освітнє» використання не набуває системного характеру
<i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i>	Національна держава (штат, провінція у федеральній державі) залишаються осередками політичної влади, яка однак поступово зменшується шляхом: – децентралізації управління національною освітньою системою; – появи нових корпоративних інтересів на ринку освітніх послуг; – активізації впливів глобалізації, включаючи зростаючу роль міжнародних моніторингових досліджень якості освітньої практики
<i>Роль учителя</i>	Учительський корпус є високо структурованим, подекуди він зберігає статус державних службовців, однак у більшості країн професійний статус та рівень оплати праці вчителя є доволі низьким. Зростає увага до професійного розвитку вчителів, здійснюються зусилля для підтримки учительського корпусу, що є реакцією владних структур на його дефіцит та старіння

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

Підкреслимо, що модель розвитку освіти «Бюрократична система» не є достатньо динамічною, що може привести до безнадійного відставання освітньої системи від сучасних темпів суспільного розвитку, тобто до порушення «status quo», а отже – до руйнації освітньої системи. Серед провідних чинників, що можуть стати причиною такого перебігу подій є: зростаючі можливості впливу на освітню політику споживачів освітніх послуг – учнів та їх батьків; активізація використання ІКТ, що уможлиблює незабаром відмову від школи у її традиційних стінах; потенційна криза учительського корпусу тощо. Втім, ще більшу загрозу такого розвитку шкільництва становлять усі наступні моделі.

Модель 2. «Ринкова система»

Провідні ознаки моделі:

- кардинальні зміни у фінансуванні освіти, породжені зростаючим незадоволенням споживачів освітніх послуг;
- запровадження ринкових механізмів («ринкової валюти») оцінки якості діяльності школи – індикаторів та акредитації;
- зростаюча різноманітність провайдерів та професіоналів на ринку освітніх послуг;
- зростаюча нерівність можливостей споживачів.

Головні характеристики Моделі 2 представлені у поданій далі таблиці 3.

Таблиця 3

Модель 2. «Ринкова система»

<i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i>	Відбувається суттєве зниження довіри суспільства до державної школи, спричинене невисокою якістю її роботи. Зростає вірогідність протесту платників податків проти громадського фінансування освіти. Активізуються конфлікти навколо питань роздержавлення освітньої сфери. Учительські спілки більше нездатні протистояти зростаючій приватизації освіти. Відбувається активізація політичних сил, що підтримують тенденції розвитку конкурентних основ у освіті
<i>Цілі та функції школи як суспільного інституту</i>	Вводяться ринкові механізми виміру «якості» та «продуктивності» роботи школи: індикатори досягнення національних стандартів якості з провідних навчальних дисциплін та акредитаційні показники. Якість роботи вимірюється виключно результатами навчання, а не вхідними параметрами та процесуальними характеристиками діяльності школи. У центрі уваги школи знаходяться знання та пізнавальні уміння, які становлять інтелектуальний капітал людини як майбутнього учасника ринку праці. Зростає увага до маркетингових служб школи. Характерною стає відсутність протистояння нерівності можливостей в отриманні освіти. Відчутною стає тенденція зростання гомогенності навчальних груп. Значного розвитку набуває неперервна освіта. Чіткі межі обов'язкового навчання втрачають значення у зв'язку з диверсифікацією освітніх можливостей

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

<p><i>Організаційна структура школи</i></p>	<p>Розвивається приватизація, державно/приватне партнерство, ваучерні системи, взаємодія різних моделей шкільного менеджменту. Розвивається індивідуалізоване та домашнє навчання. Здійснюються активні експерименти з організаційними формами навчання. Зникають навчальні програми, що не користуються попитом споживачів. Виникають суттєві відмінності між багатьма аспектами діяльності початкової та середньої школи. Приватний сектор стає більш розвиненим на рівні середньої освіти. Ринкові послуги поширюються на сфери догляду за дітьми та культурного розвитку дітей, а не тільки на освіту, спрямовану на підготовку до працевлаштування. Використання ІКТ у навчальному процесі стає значно більш активним та творчим, ніж у традиційній шкільній системі бюрократичного типу. Взаємодопомога між учасниками освітнього процесу існує до того моменту, поки він не стає предметом фінансових інтересів. Коли вони втручаються, конкуренція стає провідною силою. Актуальною є проблема авторського права на навчальні програми та освітні технології</p>
<p><i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i></p>	<p>Значно знижується роль держави у фінансуванні освіти та управлінні нею. Зростає значення наднаціональних освітньо-політичних центрів, міжнародних провайдерів та акредитаційних відомств. Сильні приватні освітні провайдери з'являються на всіх рівнях – місцевому, національному, міжнародному. Відбувається значне урізноманітнення учасників освітнього ринку та шляхів управління освітою. Головним чинником, що визначає наповнення освітнього ринку, є фінансова сфера</p>
<p><i>Роль учителя</i></p>	<p>У педагогічну професію вливається значна кількість нових професіоналів, які займаються учителюванням у державних закладах або на приватній основі, як повний, так і неповний робочий день. Важливою проблемою є якість педагогічної праці. Процвітають приватні установи, які займаються навчанням або акредитацією професіоналів для освітнього ринку. У перехідний період існують проблеми наповнення ринку освітніх послуг</p>

Відображений у розглянутій вище моделі перебіг подій має місце у низці країн-членів ОЕСР, передусім у таких англомовних країнах, як Велика Британія, США, Австралія, Нова Зеландія, а також у країнах континентальної Європи – Бельгії, Нідерландах, Швеції. Його ознаками є: розширення батьківського права та можливості вибору школи, зокрема через розвиток спеціалізованих шкіл, знищення обмежень вступу до школи за географічною ознакою, запровадження освітніх ваучерів; розширення можливості впливу на розвиток освітньої сфери, у тому числі і державної школи, з боку споживачів освітніх послуг; залучення до фінансування громадської освіти батьківських коштів, фінансування приватних навчальних закладів з боку культурних та релігійних організацій або груп громадян; розвиток приватного шкільництва, розвиток корпоративного ринку комп'ютерних освітніх послуг тощо. Проблемою, що активно обговорюється педагогічною громадськістю на різних рівнях, стала така: чи буде піддана освіта кардинальній перебудові

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

на прибутковій основі, чи збереже вона свої традиційні ціннісні пріоритети. Предметом дискусії є і доцільна межа приватизації шкільництва: чи обмежиться вона тільки сферою вищої освіти, чи приватизована буде і старша (а можливо і нижча) ланка середньої освіти?

Модель 3. «Спеціалізована школа»

Провідні ознаки моделі:

- високий рівень партнерства школи з сім'єю, спеціалізованими громадами за інтересами, бізнесовими структурами, які інвестують у такі школи інтелектуальний, інформаційний, моральний або фінансовий капітал;
- школа інвестує постійний професійний розвиток своїх учителів;
- освіта перетворюється у своєрідний «міх» домашнього і шкільного навчання.

Головні характеристики Моделі 3 представлені у поданій далі таблиці 4.

Таблиця 4

Модель 3. Спеціалізована школа

<i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i>	В умовах зростаючого занепаду громадської довіри до авторитету державної загальноосвітньої школи, дефіциту державного бюджету та небажання платників податків збільшувати фінансування освіти, маргіналізації шкіл центральних районів великих міст відбувається створення достатньо розгалуженої мережі державних спеціалізованих шкіл (спеціалізація може відбуватися за різними критеріями: а) за змістом освіти: технічні, гуманітарні, природничо-наукові, спортивні, музичні, економічні тощо б) за філософією освіти: вальдорфські, М. Монтесорі, П. Петерсена, Дальтон-план, школи-громади Л. Кольберга та ін.). Такі школи користуються зростаючою підтримкою зацікавлених в освіті своїх дітей батьків, спеціалістів, бізнесових структур, різноманітних громадських об'єднань як спосіб збереження інституту державної школи від повного занепаду та досягнення нею результатів, відповідних потребам нового часу. У майбутньому на них зроблять ставку у своїх програмах праві та центристські партії. Розвиток таких шкіл принесе подальше розмежування суспільства
<i>Цілі та функції школи як суспільного інституту</i>	Підготовка молоді до життя в умовах високотехнологічного суспільства, що передбачає розвиток пізнавальних здібностей, широкого обсягу загальних та спеціальних знань, мотивації до подальшої освіти, здатності швидко адаптуватися до швидко змінюваного світу, розвиток підприємливості, упевненості у своїх силах, самоорганізації
<i>Організаційна структура школи</i>	Високий рівень інноваційності є характерним для всіх аспектів діяльності такої школи. Відбувається перебудова шкільного року, семестру (чверті), тижня, навчального дня з метою розвитку в учнів навичок самостійної роботи, командної роботи над дослідницькими проектами; запровадження індивідуальних навчальних планів; відмова від стабільних класів, організованих за віковою ознакою; гнучке

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

	<p>групування учнів відповідно до індивідуальних навчальних планів, пізнавальних інтересів, потреб.</p> <p>Активізується використання ІКТ, що дозволяє частину навчального часу навчатися вдома. Така форма освіти отримала назву «навчання з дому» (schooling from home), що принципово відрізняється від «домашнього навчання» (home schooling) і не є альтернативою шкільному навчанню, а його індивідуалізацією відповідно до потреб сучасного високоосвіченого і технологічно оснащеного соціуму</p>
<i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i>	<p>Відбувається створення шкільних мереж відповідно до профілю навчання, в рамках яких відбувається процес інтернаціоналізації освітнього простору у всіх його вимірах: адміністративному, змістовому, процесуальному, моніторинговому, оцінювальному. Відповідно активізується віртуальна та реальна мобільність учасників навчального процесу. Продовжується і розширюється міжнародне співробітництво у сфері моніторингу якості освіти та визнання дипломів</p>
<i>Роль учителя</i>	<p>Характерною є активна турбота школи про високий професійний рівень учителів та їх високий соціальний статус.</p> <p>Відбувається перетворення школи на методичний центр професійного розвитку вчителів для певного регіону або за профілем. Учителі самі перетворюються на моделі неперервної освіти, мотивацію та навички якої вони повинні розвинути у своїх учнів.</p>

Спеціалізовані школи традиційно є поширеними у розвинених країнах і у подальшому їх кількість, безумовно, зросте. Найбільш турбує педагогічну громадськість у зв'язку з таким перебігом подій неможливість забезпечення рівних можливостей для отримання якісної освіти всіма дітьми. Адже саме рівність можливостей в сфері базової освіти стала великим демократичним завоюванням кінця ХХ ст. Подальше збереження «status quo» в цьому питанні вимагатиме збільшення фінансування освіти, на що, як вважають дослідники, у законодавців навряд чи вистачить політичної волі, адже значно легше йти шляхом розвитку ринкової моделі, та й логіка розвитку ринкового суспільства вимагає саме цього.

Група II. Моделі «рескулізації» освіти

Наступна група моделей розвитку школи об'єднана ідеєю «рескулізації» – відродження шкільництва. Таких моделей, як бачимо за таблицею 1, більше, ніж будь-яких інших, що свідчить про перевагу у освітян та у суспільстві в цілому оптимістичних настроїв щодо перспектив школи як соціального інституту.

Аргументація вірогідності такого перебігу подій включає, як правило, дві групи доводів. По-перше, це оцінка сучасної епохи як перехідної від індустріальної до постіндустріальної фази суспільного та економічного

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

розвитку. Учасник міжнародного проекту «Школа для майбутнього» професор з Кембриджу Девід Харгрівз пише з цього приводу: «Протягом останніх 150 років, тобто в індустріальну еру, школа успішно здійснювала соціалізацію молоді для світу праці, навчаючи її у класах, сформованих за віковою ознакою, на уроках, що відділялися один від одного дзвониками. Оскільки ця ера підійшла до завершення, школа повинна змінитися. І вона вже змінюється у зв'язку з потребами нового часу» [2, 46]. Другий аргумент бажаності рескулізації випливає з переконання в тому, що школа є двигуном прогресу людства. Такі переконання активно висловлювалися ще в епоху Просвітництва, коли розвиток школи, розповсюдження знань вважалися шляхом побудови «царства розуму на землі», перемоги рівності, братерства і справедливості над рабством, жорстокістю і невіглаством. Доводи щодо взаємозв'язку суспільних та освітніх перетворень, оптимізм щодо можливості та вірогідності позитивних змін у цих сферах знаходимо і в матеріалах проекту «Школа для майбутнього», який відноситься вже до кінця ХХ – початку ХХІ ст. Зокрема, цитований вже вище професор Вало Хутмахер пише з цього приводу: «Існування школи як невід'ємної ознаки сучасності базується на двох переконаннях, які відрізняють нашу цивілізацію від більшості інших в історії людства:

- світ може бути удосконаленим шляхом освіти, тобто шляхом удосконалення людей; соціальні проблеми можуть бути розв'язані за допомогою освіти, особливо завдяки діяльності шкіл та освітніх систем;

- змінюваність суспільства, його інститутів, відносин, що історично склалися в ньому, його структури і культури означає, що школа теж здатна до змін» [5, 34].

- Досить близького за своєю сутністю висновку дійшла і російська дослідниця Кадрія Салімова в результаті узагальнення матеріалів міжнародного історико-педагогічного проекту, в рамках якого науковці з 17 країн світу представили своє бачення розвитку національних освітніх систем з найдавніших часів до наших днів. К. Салімова пише: «Школа – це складний механізм і у своєму роді консервативний зліпок суспільства. ... Якщо цей складний механізм завдяки реформам вдається зсунути з місця й підняти на новий рівень – суспільство робить наступний крок у своєму прогресі, і перед школою ставляться наступні завдання, і планується нова її

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

реформа. Реформування школи, як свідчить історія – безкінечно і постійно супроводжує і обумовлює історичний розвиток суспільства» [1, 556].

Отже, перспектива «рескулізації» освіти представлена поданими далі моделями 4–6: «Школа як громадський центр», «Міжнародна школа» («глобальний клас»), «Школа навчання», «Школа турботи» (гуманістична школа).

Модель 4. «Школа як громадський центр»

Провідні ознаки моделі:

- високий рівень громадської довіри та державного (місцевого) фінансування;
- перетворення школи на центр життя громади та провідний засіб формування соціального капіталу;
- зростає різноманіття організаційних форм, способів професійно-педагогічної діяльності; зростає соціальна рівність в освіті.

Головні характеристики Моделі 4 представлені у поданій далі таблиці 5.

Таблиця 5

Модель 4. «Школа як громадський центр»

<i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i>	Високий рівень політичної та громадянської згоди щодо цілей та цінності освіти як суспільного блага; зростання фінансування освіти. Політична взаємодія різних суспільних сил (влади, учительства, роботодавців тощо) у розвитку освіти. Підтримка школи освіченими верствами суспільства та ЗМІ; надання школі свободи у виборі шляхів свого розвитку як центру формування соціальної солідарності; встановлення соціального партнерства у розвитку школи
<i>Цілі та функції школи як суспільного інституту</i>	Школа продовжує виконувати освітню роль, однак значно зростає її соціальна, культурна, громадська місія. Використовуються різноманітні форми перевірки якості знань, характерні для ринкової моделі, що позбавляє школу необхідності надмірного слідування бюрократичним правилам. Школа стає етапом системи неперервного навчання. Відбувається відхід від тенденції постійного подовження строків обов'язкового навчання, більш вільним стає відвідування школи. Зменшується нерівність у можливостях отримання якісної освіти, розширюється різноманітність таких можливостей, посилюється соціальна єдність
<i>Організаційна структура школи</i>	Зберігається чітка структура школи як соціального інституту. Однак відбувається зниження рівня її бюрократичної залежності, підвищується рівень автономності, вона диверсифікується. Поступово зникають «високі шкільні стіни», школа перестає бути «баштою із слонової кістки». Урізноманітнюється учнівський контингент;

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

	організується спільна діяльність дорослих та дітей. Зникає чітке розмежування між початковою та середньою школою, розвиваються різновікові форми навчання. У використанні ІКТ особлива увага звертається на комунікативну їх функцію. Розвиваються шкільні мережі
<i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i>	Зростає значення діяльності школи в житті місцевої громади, що знаходить активну підтримку на державному рівні. Особливо підтримується розвиток соціальної місії школи у громадах зі слабкою соціальною інфраструктурою. З'являються нові форми управління школою, в яких беруть активну участь представники громади, бізнесу тощо. Відбувається активізація міжнародних зв'язків, однак не транснаціонального контролю в освітній сфері. Активізується сприяння урізноманітненню закладів освіти на місцевому рівні
<i>Роль учителя</i>	Основна частина вчителів – професіонали з високим статусом, але не обов'язково вчителювання є кар'єрою на все життя. Більш різноманітними стають контрактні угоди та умови праці. Важливу роль у житті школи посідають інші професіонали, серед яких громадські діячі, батьки тощо. Викладання поєднується для вчителів з іншими обов'язками в житті громади

Модель «Школа як громадський центр» є особливо актуальною в умовах деградації традиційної ролі громади у абсолютній більшості розвинених країн, що пов'язано як з суттєвими змінами у характері матеріального виробництва, способу життя сім'ї, так і з розвитком ІКТ, які часто заміняють людям безпосереднє спілкування. Занепад громади призводить до занепаду традиційних соціальних цінностей, до зростання антисоціальних проявів. Разом з тим, занепад громади, що визначає гостру актуальність такої Моделі розвитку школи, слугує одночасно і чинником, що робить її малореальною, оскільки, по-перше, може привести до ще більшого розмежування «живих» та «помираючих» громад, і, по-друге, занепад самої громади може відповідним чином вплинути на «живучість» школи. Ще одне міркування, з огляду на яке дана модель видається недостатньо вірогідною: потреба значного збільшення фінансування школи задля її реалізації. Історія фактично не знала випадків, коли суспільство з готовністю йшло на це з суто ідеалістичних міркувань. Хіба що дійсно побудова «суспільства знань», яка й означає перехід до постіндустріального етапу розвитку економіки, об'єктивно не зможе бути реалізована без такої школи. І, нарешті, така модель потребуватиме високого рівня суспільної підтримки, що у сучасному глибоко диференційованому та антагоністичному за своїми інтересами суспільстві навряд чи можливо.

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

Модель 5. «Міжнародна школа», або «Глобальний клас»

Провідні ознаки моделі:

- розвиток міжнародної школи є наслідком глобалізації політичної та культурної сфер життя людства і є найбільш плідним за умови здійснення цього процесу за гуманістичним сценарієм;
- найактивніше застосування ІКТ у навчальному процесі відбувається доцільно і як елемент цілісної методичної системи;
- інтернаціоналізація всіх аспектів шкільного життя.

Головні характеристики Моделі 5 представлені у поданій далі таблиці 6.

Таблиця 6

Модель 5. «Міжнародна школа», або «Глобальний клас»

<p><i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i></p>	<p>Передумовою повноцінного розвитку такої освітньої моделі є реалізація так званого «гуманістичного сценарію глобалізації», згідно з яким загального поширення набудуть моральні цінності, покладені в основу Загальної Декларації прав людини та Декларації прав дитини ООН [3]. Школа за таких умов перетвориться на полікультурне середовище, яке, у свою чергу, активно сприятиме подальшій інтернаціоналізації усіх сфер життя суспільства. За таких умов школа отримає активну підтримку держави, міжнародного бізнесу та ЗМІ</p>
<p><i>Цілі та функції школи як суспільного інституту</i></p>	<p>Школа розвивається як навчальне середовище, що має на меті підготовку дітей до життя в умовах «глобального помешкання», тобто полікультурної спільноти, що будує свої взаємини на цінностях демократії та гуманізму, до активної праці в умовах інформаційного суспільства; до здійснення відповідальних функцій громадянина національної держави, геополітичного регіону (об'єднаної Європи, наприклад), світу</p>
<p><i>Організаційна структура школи</i></p>	<p>Полікультурність та полілінгвізм перетворюються на провідні методологічні засади діяльності міжнародної школи. Відбувається якісна і кількісна активізація використання ІКТ у навчальному процесі, які, однак, слугують не самоціллю, а елементом системи навчальних засобів, що доцільно використовуються. Відбувається інтернаціоналізація діяльності школи на всіх рівнях: віртуальна та реальна мобільність навчальних програм, учнів, учителів, адміністрації; інтернаціоналізація самих навчальних програм та форм проведення навчальних занять, засобами чого слугують дистанційне навчання за допомогою мережі Internet та обмін інформацією через E-mail. Розвиваються міжнародні шкільні мережі для організації навчальної співпраці дітей з різних країн, метою якої є як культурне взаємозбагачення, так і спільне виконання дослідницьких проектів. Проведення навчальних занять з міжнародною учнівською аудиторією в режимі on-line за спільним навчальним планом. Перехід на часткове виконання навчальної роботи вдома через домашній Internet та E-mail</p>

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

<i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i>	Активізація міжнародного співробітництва на всіх рівнях: як координація розвитку освітніх структур, змісту освіти, педагогічних технологій тощо. Результатом такого співробітництва повинно стати формування світового освітнього простору та певний розвиток конвергентних процесів у базовій сфері освіти, які однак не призведуть до уніфікації освітніх систем
<i>Роль учителя</i>	Основна частина вчителів – професіонали з високим статусом, але не обов'язково вчителювання є кар'єрою на все життя. Більш різноманітними стають контрактні угоди та умови праці вчителів. Важливу роль у житті школи посідають інші професіонали, серед яких громадські діячі, батьки тощо. Викладання поєднується для вчителів з іншими обов'язками в житті громади

Прототипи моделі «Міжнародна школа» вже сьогодні існують у кожній національній освітній системі розвинених країн, вони об'єднані рядом міжнародних проектів, у тому числі ASP-net ЮНЕСКО, Comenius Європейського Союзу тощо. За типом своєї діяльності такі школи наближаються до Моделі «Спеціальна школа», тобто потребують для свого розвитку значної матеріальної підтримки. Для повної реалізації ідеології таких шкіл необхідні значні політичні зусилля в аспекті гуманізації проявів сучасної глобалізації, що на сьогоднішній день ще менш вірогідно, аніж прогресуючі інвестування в освітню сферу.

Модель 6. «Школа навчання»

Провідні ознаки моделі:

- високий рівень громадської довіри та державного (місцевого) фінансування;
- школи та вчителі активно формують мережі з використанням ІКТ;
- забезпечення високого рівня якості та соціальної справедливості.

Головні характеристики Моделі 6 представлені у поданій далі таблиці 7.

Таблиця 7

Модель 6. «Школа навчання»

<i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i>	Високий рівень політичної та громадянської згоди щодо цілей та цінності освіти як «суспільного блага». Турбота про те, щоб різниця у фінансовому забезпеченні різних шкіл не відображалася суттєво на якості їх освітніх пропозицій. Підтримка школи освіченими верствами суспільства та ЗМІ. Створення атмосфери, яка сприятиме індивідуалізації навчальних програм. Школа активно працює над збереженням позитивного ставлення до себе та до зменшення розміру «шкільних стін», які відділяють її від суспільства
<i>Цілі та функції школи як</i>	Нормою для всіх шкіл є високий рівень освітніх стандартів. Ставиться вимога до більш високого рівня спеціалізації шкіл і, разом

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

<p><i>суспільного інституту</i></p>	<p>з тим, сполучення спеціалізації як учнями, так і вчителями. Шкільні дипломи продовжують відігравати важливу роль, хоча і використовуються наряду з іншими формами визнання компетенцій. Розвиваються інноваційні способи оцінки знань, сертифікації навичок, визнання широкого кола здібностей і талантів учнів.</p> <p>Функція неперервної освіти стає більш визначеною і реалізованою через осмислення школою її базової ролі. Підвищується роль психологічного консультування. Суттєві зусилля здійснюються для забезпечення рівності можливостей у здобутті якісної освіти шляхом запобігання невдач у навчанні, допомоги бідним громадам, відмови від навчальних програм низької якості</p>
<p><i>Організаційна структура школи</i></p>	<p>Розвиток сильної організаційної структури школи з чіткими профілями. Пріоритетна увага розвитку лідерських якостей персоналу. Інтенсивні пошуки інноваційних способів викладання та навчання. Суттєві інвестування науково-дослідної роботи. Широке різноманіття способів об'єднання учнів у навчальних групах за віком, здібностями, пізнавальними інтересами; перехідні форми навчання між середньою та вищою школою. Значна активізація використання ІКТ у всіх можливих їх функціях. Встановлення мережевих зв'язків між школами</p>
<p><i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i></p>	<p>Суттєва підтримка школи на державному рівні з особливою увагою до громад з низьким соціально-економічним та культурним ресурсом. Об'єднання учнів та вчителів у міжнародні інформаційно-комунікаційні мережі. Країни, що досягають найвищого прогресу у цьому напрямі, сприймаються як «світові лідери». Значну роль у шкільній практиці відіграють мультинаціональні кампанії, однак суттєва увага приділяється недопущенню розширення прірви між школами різних рівнів</p>
<p><i>Роль учителя</i></p>	<p>Учительський корпус набуває достойного професійного та соціального статусу. Підвищується рівень мобільності вчителів у рамках професії та поза нею.</p> <p>Значна увага приділяється підвищенню рівня кваліфікації вчителів, педагогічним інноваціям, дослідницькій діяльності. Робота в інформаційних мережах стає для вчителів невід'ємною складовою професійної діяльності</p>

Така модель оцінюється як дуже бажана, однак її реалізації заважають дві групи чинників. По-перше, на думку дослідників, модель «Школи навчання» дуже рідко зустрічається на теренах країн-членів ОЕСР в сучасних умовах, тому її запровадження у майбутньому вимагатиме радикальної перебудови школи і, передусім, способів учительської діяльності, що є найважчим аспектом будь-якої освітньої реформи. По-друге, що стосується і попередньої Моделі, маловірогідним є значне зростання політичної та соціальної підтримки освіти, загальної суспільної згоди на значне підвищення рівня фінансування шкільництва та статусу учительського корпусу.

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

Модель 7. «Школа турботи»

Провідні ознаки моделі:

- гуманізація всіх сфер життя суспільства як умова і як наслідок розвитку «Школи турботи»;
- розвиток «Я» дитини як змістовий центр усього життя школи;
- розширення навчального середовища як у реальному, так і у віртуальному просторі.

Головні характеристики Моделі 7 представлені у поданій далі таблиці 8.

Таблиця 8

Модель 7. «Школа турботи»

<p><i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i></p>	<p>Гуманна школа, у якій нема місця проявам насилля та стражданням дітей, яка є середовищем формування нової гуманної людини, користуватиметься у суспільстві загальною підтримкою, оскільки розглядатиметься як важливий інструмент подальшої зміни суспільства на краще. Школа виступатиме важливим інструментом збереження соціальної та інформаційної рівності, запобігання інформаційної прірви («digital divide») між різними верствами населення, відсутність якої в у мовах «суспільства знань» визначатиме принципову можливість подальшого суспільного прогресу</p>
<p><i>Цілі та функції школи як суспільного інституту</i></p>	<p>Метою школи стане не натаскування, контроль та селекція учнів, а турбота про них та їх майбутнє. Учні у такій школі знатимуть, що про них завжди хтось турбується: про їх психічний стан, надії, мрії, проблеми, сім'ю, друзів, кар'єру. «Я» дитини стає логічним центром педагогічного процесу. Школа ставить за мету формувати почуття власної гідності дитини. Навчання є персоналізованим та індивідуалізованим. Пріоритетом у навчальних цілях є розвиток уміння знаходити, розуміти та розв'язувати проблему самостійно; навичок критичного та творчого мислення; самомотивації та самоспрямування на неперервну освіту</p>
<p><i>Організаційна структура школи</i></p>	<p>Навчальне середовище є тісно пов'язаним з реальним життям, ним стає все оточуюче життя: громадське, природне, економічне. Активізується використання ІКТ. Традиційна бібліотека перетвориться на «медіа центр», який дасть змогу вчителям і учням використовувати безмежні інформаційні можливості мережі Інтернет. Навчання в класі, сформованому за віковою ознакою, з одним учителем поступиться місцем роботі команди вчителів з групою учнів, об'єднаних за інтересами у різновікові об'єднання. Навчальні програми будуються на інтердисциплінарній основі. Кожен учень сам складає для себе план навчальних занять на навчальний рік, період, місяць, день. Більша увага надається самостійним формам навчальної роботи (можливе часткове навчання з дому), індивідуальному та груповому виконанню дослідницьких проєктів. Розвиваються навчальні Інтернет-мережі як в рамках окремих країн, так і міжнародні</p>

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

<i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i>	Відбувається активний розвиток міжнародного співробітництва на різних рівнях (освітньо-політичному, адміністративному, науково-педагогічному, курікулярному, методичному, учнівському), в ході якого відбувається взаємообмін і взаємозбагачення національних педагогічних традицій. Розвивається академічна мобільність, яка носить культуротворчий характер
<i>Роль учителя</i>	Коло професіоналів, залучених до роботи в школі, значно розширюється за рахунок спеціалістів з широкого кола знань, необхідних учням у сучасному житті, членів громади, батьків, викладачів ВНЗ, з якими школа підтримує систематичні зв'язки. Велика увага приділяється постійному професійному розвитку вчителів, у тому числі і їх психологічній освіті. Високим є рівень професійної мобільності учителів

«Школа турботи» відповідає за своєю сутністю особливостям гуманістичної освітньої традиції, трансформованої відповідно до технологічних запитів нового часу. Розвиток такої моделі може бути, безумовно, бажаною, але до числа вірогідних як варіанту масової школи у найближчі 10 – 15 років нам не дозволяє її віднести три чинника: 1) песимізм з приводу втілення гуманістичного сценарію розвитку політичного та економічного аспектів глобалізації, який є передумовою перетворення такої школи на масову; 2) маловірогідність суттєвого збільшення фінансування освіти, яке необхідне для запровадження численних інновацій, покладених в основу побудови такої школи; 3) складність у переорієнтації вчительського корпусу на гуманістичні методи роботи та стиль професійних відношень, яких потребуватиме розвиток такої моделі школи.

Група 3. Моделі «дескулізації» освіти

Останню групу прогностичних моделей розвитку освіти становлять моделі «дескулізації». Основним аргументом розвитку такого перебігу подій є зростання в суспільстві незадоволення школою. Відмітимо, що таке незадоволення є однією з інваріантних характеристик школи як соціального інституту. На підтвердження цієї тези наведемо вислів російської дослідниці Кадрії Салімової з дослідження, у якому таке незадоволення набуло високого ступеня концентрації, оскільки відображає шлях розвитку 17 національних освітніх систем з найдавніших часів до наших днів: «Історія педагогіки всіх часів і народів відмічена постійним незадоволенням школою. У цьому можна легко переконатися, якщо покласти поряд книги, присвячені проблемам

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

виховання і освіти педагогів та мислителів з найдавніших часів і до наших днів. У їх працях відображені особливості часу, країни, народу. Разом з тим їх об'єднує спільна риса – це невдоволення школою, бажання її удосконалення» [1, 555]. Однак бажання удосконалення означає віру у його принципову можливість. На певних етапах розвитку шкільництва критична маса незадоволення стає настільки великою, що виникають задуми відмовитися від школи взагалі, тобто виникають плани дескулізації суспільства. У 60-70-х рр. ХХ ст. ідеї такого роду були досить популярними у розвинених країнах. До найбільш яскравих представників течії «неінституціональної освіти» того періоду відносять, зокрема, П. Гудмена (P.Goodman), (E.Friedenberg) і, безумовно, І. Ілліча (I.Illich). Сформульовані І. Іллічем у працях з дуже виразними назвами «Дескулізація суспільства» та «Чому ми повинні відмовитися від школи» ідеї полягають у необхідності переходу від обов'язкового навчання у школі, у якій американський автор вбачав головну перепону прогресу людства, до добровільної «навчальної участі» в житті суспільства, яка буде здійснюватися за допомогою «відкритих неформальних спонтанних децентралізованих мереж», що нададуть усім рівний доступ до «навчальних ресурсів суспільства». Особлива роль у «неформальних навчальних мережах суспільства» І. Іллічем відводилась громаді, у якій буде здійснюватися неформальне навчання на неформальній основі. Освітню функцію виконуватимуть також культурні установи: театри, музеї, бібліотеки, які й складуть разом з громадою «розгалужену децентралізовану навчальну мережу» [8]. Ідеї І. Ілліча досить зацікавлено обговорювалися на початку 70-х рр. міжнародною освітньою громадськістю, однак широкої підтримки та намірів їх втілення висловлено не було.

У сучасних умовах концепція дескулізації отримала нове життя, що традиційно зумовлено падінням авторитету школи. Чинниками, що зумовили таке падіння, на думку експертів ОЕСР, стали: 1) диверсифікація джерел знань в сучасному суспільстві; 2) зростання освітнього рівня та освітніх вимог населення (зокрема, батьків); 3) падінням авторитету педагогів як експертів в освітній сфері; 4) ерозія культурних цінностей, носієм яких є школа [16, 38]. Вважаємо за потрібне додати до цього логічного ряду ще й такі чинники: 5) диверсифікація контингентів учнів та їх освітніх потреб; 6) значний розвиток насилля у школі; 7) зниження якості знань у масовій школі, маргіналізація загальноосвітніх шкіл центральних районів великих міст.

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

До найактуальніших чинників, що уможливають сучасну дескулізацію, належить розвиток ІКТ. Прикладом такого перебігу подій, своєрідним прототипом майбутньої дескулізації, є домашнє навчання, яке набуло певного розвитку у найбільш розвинених у технологічному відношенні країнах. У деяких з них, наприклад у Великій Британії, позитивне ставлення до домашньої освіти можна пояснити і національною ліберальною традицією, адже ще Дж. Локк віддавав перевагу домашньому навчанню, називаючи школу «натовпом дурно вихованих хлопчаків усякого стану», у який «уштовхують» молодого джентльмена і «роганяють його батогом з класу в клас наче крізь стрій». Духовні нащадки Дж. Локка, відмічаючи суттєве зростання популярності домашнього навчання в сучасних умовах, пояснюють його цілим рядом дуже поважних причин, серед яких такі:

- батьки занепокоєні насиллям у школі та можливим залученням їх дітей до правопорушень, до вживання наркотиків. За даними нещодавно проведених у Британії опитувань, дев'ять з десяти батьків проявили стурбованість щодо впливу алкоголю та наркотичної залежності на їх дітей і три з чотирьох щодо проблеми насилля в школі;

- навчання вдома сприяє укріпленню сімейних стосунків та цінностей: школи не в змозі сформуваи такі цінності;

- батьки, що віддають перевагу домашньому навчанню, є кваліфікованими професіоналами, що добре обізнані з ІКТ та працюють (частково або повністю) вдома. Звідси міркування: навіщо ж посилати дітей у школу, де технологічні можливості є гіршими і більшість учителів погано володіють ІКТ;

- праця і навчання разом з батьками, які виступають скоріше у ролі порадників, аніж детальних інструкторів, є більш природним процесом, у якому індивідуальні властивості дитини враховуються значно краще, аніж у штучній структурі, якою є школа;

- батьки – противники традиційної школи є достатньо гнучкими та ініціативними, об'єднуються в асоціації домашнього навчання з метою доповнення батьківського викладання певними формами фахового. Для цього батьки спільно наймають професіоналів (учителів), які працюють на їх замовлення і під їх контролем;

- найбільш важливим у домашньому навчанні вважається те, що воно дає можливість дитині розвинути когнітивні уміння, способи мислення та

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

взаємодії, необхідні людині, що вірить у свої сили; здатність до адаптації та спілкування через інформаційні мережі – все те, що є нагально необхідним у сучасному житті [2, 48–49].

Далі розглянемо моделі дескулізації, перша з яких викликана до життя чинниками, перерахованими вище, а друга – системною кризою учительської професії, певні ознаки якої вже протягом кількох десятиліть «жевріють» у шкільництві більшості розвинених країн і мають тенденцію до поглиблення.

Модель 8. «Школа як навчальна мережа» в мережевому суспільстві

Провідні ознаки моделі:

- поширення та поглиблення незадоволення школою як суспільним інститутом;
- неформальне навчання за допомогою ІКТ як прояв мережевого суспільства;
- навчання через громадські об'єднання за інтересами; потенційне зростання актуальності проблем соціальної справедливості у сфері освіти.

Головні характеристики Моделі 8 представлені у поданій далі таблиці 9.

Таблиця 9

Модель 8. «Школа як навчальна мережа»

<i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i>	Зростання незадоволення діяльністю школи як соціального інституту, її бюрократичною структурою та нездатністю надавати освіту, необхідну для життя у складному змінюваному суспільстві. Відбувається втеча зі школи освічених верств суспільства та середнього класу в цілому. Запроваджуються нові організаційні форми навчальних закладів: приватні, громадські ті інші. Спільними для них є ознаки мережевого суспільства
<i>Цілі та функції школи як суспільного інституту</i>	Відбувається занепад традиційного навчального плану та демонтаж традиційної шкільної системи. Розвиваються нові форми догляду за дітьми, побудовані на основі спільних видів діяльності: спортивних, культурних тощо. Виникають нові форми визначення та акредитації компетенцій за допомогою ІКТ. Зростає нерівність між тими, хто є членом «мережевого суспільства», і тими, хто не має матеріальних умов для включення в нього («digital divide»)
<i>Організаційна структура школи</i>	Більша частина навчання відбувається на індивідуальній основі, або через мережі, членами яких є учні, батьки та педагоги-професіонали. ІКТ використовуються надзвичайно активно для навчання та включення у мережеву систему. Процвітає ринок програмного забезпечення. За умов збереження певної кількості шкіл важко передбачити, чи будуть вони тільки початковими (призначеними для формування базових знань, навчальних умінь та соціалізації учнів), чи й середніми (зосереджені на формуванні знань, призначених для підготовки до

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

	вступу на ринок праці). Державні школи продовжуватимуть існувати для тих, хто залишиться за межами мережевого суспільства. Такі школи будуть або дуже добре обладнаними, або маргінальними
<i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i>	Радикально налаштовані суспільні та політичні кола, як і медіа компанії сприятимуть дезінтеграції національної освітньої системи. Місцеві та міжнародні освітні мережі набувають більшої ваги. З'являються нові елітарні форми міжнародної акредитації. Держава (суспільні інститути) намагається проявляти турботу про зниження рівня розмежування суспільства в аспекті доступності ІКТ, як і про все ще існуючі державні школи. Бізнесові структури активізують свої зусилля, якщо держава не в змозі забезпечити достатній освітній рівень для більшості населення
<i>Роль учителя</i>	Зникнення чіткого розмежування між учнями, батьками та вчителями; між освітою та життям суспільства. Навчальні мережі пропонують різноманітні форми навчальних програм відповідно до існуючих суспільних та індивідуальних потреб. З'являються нові професіонали, які працюють на ринок ІКТ. Їх діяльність полягає у наданні допомоги в якості «гарячої лінії» або шляхом домашніх візитів

Перевагою Моделі «Школа як навчальна мережа» вважається можливість подолання обмежень часу і простору, надання освіти якостей гнучкості та відповідності індивідуальним запитам учнів. На відміну від ринкової моделі рушійною силою розвитку такої – неформальної школи є співробітництво усіх зацікавлених сторін, а не їх конкуренція. Саме у такому перебігу подій часто вбачають побудову альтернативної постіндустріальної освітньої моделі. Однак суттєвими є сумніви щодо її суспільної корисності. Вони полягають, перш за все, у міркуваннях щодо можливості реалізації такою освітньою моделлю соціалізуючої функції, реалізації того самого «hidden curriculum» – прихованого навчального плану, що стає пріоритетною місією школи згідно з Моделлю 4. Міжнародну освітню громадськість турбують уже реальні і швидко зростаючі негативні наслідки такого явища, яке отримало англійською мовою назву «digital divide», тобто прірва між тими, хто є членами «мережевого суспільства», і тими, хто не має такої можливості (між «haves» і «haves not») [10]. Отже, модель 8 може бути скоріше допоміжною, перехідною формою, аніж єдиною стабільною моделлю шкільництва постіндустріального суспільства.

Модель 9. «Кінець» учительства – розчинення школи»

Провідні ознаки моделі:

- дуже сильний дефіцит учительських кадрів, який не знаходить адекватної реакції на політичному рівні;
- скорочення інвестицій держави в освіту, зниження освітніх

**Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади**

стандартів, що має наслідком «розчинення»;

- криза може мати наслідком широкий розвиток інновацій, однак їх наслідки є непередбачуваними.

Головні характеристики Моделі 9 представлені у поданій далі таблиці 10.

Таблиця 10

Модель 9. «Кінець» учительства – розчинення школи»

<i>Ставлення до школи, очікування від неї, ступінь її політичної підтримки</i>	Поширюється незадоволення школою з боку громадськості та ЗМІ, пов'язане зі зростаючим дефіцитом учительських кадрів, падінням освітніх стандартів. Держава неспроможна запобігти відтоку педагогічних кадрів зі школи та ініціювати запровадження нових моделей розвитку школи. Політичний клімат в освітній сфері стає або у зростаючій мірі конфліктним, або породжує узгоджені стратегії порятунку
<i>Цілі та функції школи як суспільного інституту</i>	Виконання навчального плану здійснюється з напругою. У ряді випадків дефіцит учителів стимулює перегляд навчальних програм, спрямований на кінцевий результат – якісне виконання національних тестів. Запроваджуються нові форми паралельного контролю й оцінки знань. Поширюється нерівність у якості освіти між різними територіями, соціальними та культурними групами. Середній клас суспільства відмовляються від державних шкіл на користь приватних
<i>Організаційна структура школи</i>	Активізується пошук нових організаційних форм навчання в умовах учительського дефіциту. В ряді випадків відбувається повернення до традиційних форм навчання (великі класи), у інших виникають інноваційні форми, характерні для вищої школи (лекції), домашнє навчання, у тому числі і з використанням мережевих технологій тощо. Використання ІКТ розглядається як альтернатива вчителю. Зростає загроза соціального розмежування у зв'язку з феноменом «digital divide»
<i>Характер впливу геополітичних чинників на розвиток шкільництва</i>	Позиції державної влади посилюються в умовах кризової ситуації, оскільки вона отримує додаткові повноваження. За умови продовження освітньої кризи позиції влади стають слабшими. Громади, у яких криза учительства відсутня, прагнуть захистити себе від центральної влади шляхом розширення освітньої автономії. Посилюються позиції корпоративних та медіа структур на освітньому ринку. Активізується міжнародна солідарність: розвиваються ініціативи міжнародної допомоги у подоланні дефіциту кваліфікованих педагогічних кадрів (наприклад, між «Північчю» та «Півднем»). За умови подальшого посилення учительської кризи та проявів конкурентної боротьби за кадри між країнами солідарність занепадає і зростають протекціоністські заходи
<i>Роль учителя</i>	Покращення матеріального забезпечення розглядається як засіб скорочення дефіциту учительських кадрів. З подальшим скороченням кількості вчителів умови педагогічної праці погіршуються, особливо у найбільш економічно відсталих територіях, що приводить до загострення відчуття кризи. За умов подальшого загострення кризи здійснюються зусилля щодо повернення на роботу кваліфікованих

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

	<p>учителів-пенсіонерів, що, однак, не є принциповим розв'язанням проблеми.</p> <p>У деяких країнах зменшення педагогічного корпусу має наслідком покращення соціального статусу учительства та підвищення ролі учительських спілок, у інших відбувається подальше погіршення умов контрактів та статусу професії.</p> <p>Оскільки перебування дітей у школі скорочується, зростають напівпрофесійні служби догляду за дітьми. Розвивається ринок домашнього навчання та догляду з наданням урядом часткових субсидій найбільш бідним сім'ям</p>
--	--

Аналізуючи перспективи розвитку окресленої вище моделі підкреслимо, що країни ОЕСР вже відчували кризу педагогічних кадрів. Вона стала наслідком багатьох причин як освітнього, так і широкого суспільного характеру. Однак криза, що насувається сьогодні, і можливі наслідки якої відображені у моделі 9, відрізняється від попередньої у трьох аспектах. По-перше, за останні 40 років значно зросли вимоги до якості та рівня освіти. По-друге, привабливість кар'єри шкільного учителя суттєво знизилась порівняно з кар'єрами у сфері економіки. По-третє, відбувається трансформація сутності учительської професії в процесі ринково-орієнтованих освітніх реформ, що призводить до протестної відставки певної кількості кваліфікованих кадрів [14]. Поєднання цих чинників може призвести до: а) серйозної кризи, наслідками якої стане подальше загострення ситуації, криза шкільництва, б) бурхливого розвитку інновацій та змін, у якому візьмуть участь усі зацікавлені сторони. У результаті перебігу подій за останнім варіантом може бути знайдений шлях радикальної трансформації освіти. Можливий і більш еволюційний шлях виходу з кризи, який полягатиме у поступовому відновленні привабливості педагогічної діяльності. Конкретні особливості національних варіантів Моделі залежатимуть від особливостей педагогічної та політичної культури тієї чи іншої країни.

Наскільки бажаними та вірогідними є представлені вище моделі? Обговорення цього питання здійснюється в рамках міжнародного проекту OECD/CERI «Школа для майбутнього» на численних масштабних міжнародних конференціях. Учасниками таких заходів є як представники «освітнього істеблішменту», так і рядові вчителі, учні та їх батьки. На етапі обговорення моделей вони були дещо інакше згруповані, ніж у варіанті, представленому нами. Це моделі екстраполяції на майбутнє існуючого «status quo»: «Бюрократична модель» та «Ринкова модель»; моделі

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

рескулізації: «Школа як громадський центр» та «Школа навчання»; моделі дескулізації: «Школа як навчальна мережа у мережевому суспільстві» та «Кінець» учительства – розчинення школи». Характер групування моделей вплинув певною мірою на результати опитувань щодо їх вірогідності та бажаності. Ми маємо на увазі той факт, що «Ринкова модель» була початково віднесена до типу рескулізації. Узагальнені результати відповідей щодо бажаності та вірогідності моделей розвитку шкільництва представлені у заключній доповіді одного з етапів проекту проекту «Школа завтрашнього дня» [7, 237] і мають такий вигляд:

Таблиця 11

Оцінка бажаності та вірогідності моделей розвитку школи

	БАЖАНО	НЕБАЖАНО
ВІРОГІДНО	«Школа як громадський центр» «Школа навчання»	«Екстраполяція «status quo»
НЕВІРОГІДНО		«Ринкова модель» «Школа як навчальна мережа у мережевому суспільстві»

Така оцінка вірогідності та бажаності розвитку шкільництва відображає, на нашу думку, у більшій мірі емоційну реакцію респондентів, їх надії та сподівання, аніж професійний та управлінський прагматизм. Нашу оцінку підтверджує той факт, що у ній проявився надто високий рівень кореляції між поняттями «бажано» та «вірогідно». Досить дивно, на нашу думку, що ринкова модель була віднесена до розряду невірогідних. Такий результат, мабуть, і дослідникам здався невірогідним, оскільки пізніше вони перенесли цю модель до групи «Екстраполяція «status quo».

Отже, при критичній оцінці Моделі «status quo», перспектива деінституалізації та приватизації школи оцінена як небажана. Яскраво вираженою є перевага моделей рескулізації. Їх підтримало до 80% опитаних дослідниками респондентів [7, 235]. Для них такий перебіг подій означає, що школи залишаться державною інституцією (не приватною), вони будуть існувати у атмосфері суспільної уваги, достатнього фінансування, в умовах зміни ролі центральної державної влади та регіональних освітніх департаментів. Полягатиме ця зміна у тому, що владні структури візьмуть на себе відповідальність за забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх, однак обмежуватимуться визначенням стратегічних цілей та завдань

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

розвитку освітньої системи та її загальним керівництвом. Набуття якісних знань та навичок усіма учнями відповідно до потреб та нахилів кожного продовжуватиме розглядатися як основна турбота школи. Однак функція соціалізації, що базується на громадянських цінностях, демократії та солідарності, набуде не меншого значення. Проблема зниження рівня соціальної несправедливості в освітній сфері постійно перебуватиме у полі зору освітніх органів та шкіл.

Децентралізація освітніх систем приведе до підвищення ролі шкільної автономії, що сприятиме розвитку індивідуальних особливостей кожної школи у всіх сферах її діяльності. Разом з тим, школи будуть більш відповідальними за результати своєї діяльності, більш пов'язаними з життям громади, на території якої вони знаходяться. ІКТ будуть найактивнішим чином інтегровані у навчальний процес і сприятимуть здійсненню неперервної освіти. У виборі між двома сценаріями рескулізації на етапі обов'язкового навчання перевага віддається «Школі як громадському центру», на етапах професійної та вищої освіти більшої актуальності набуває «Школа навчання».

На завершення розгляду прогностичних моделей освітньо-політичних інновацій у сфері шкільної освіти підкреслимо високий рівень подібності поглядів, висловлених представниками різних країн-членів ОЕСР щодо бажаних шляхів розвитку освітніх систем [7, 239]. Такий стан речей дозволяє говорити про існування спільних освітніх цінностей та інтересів, тобто про їх інтернаціоналізацію в рамках широких кіл освітньої громадськості розвинених країн. На підтвердження цієї тези наведемо й інші приклади розробки прогностичних моделей розвитку окремих ланок освітніх систем, які можуть слугувати предметом подальшого аналізу вітчизняних компаративістів. Зокрема, у проекті, розробленому експертами Асоціації педагогічної освіти в Європі (Association for Teacher Education in Europe), представлено чотири сценарії розвитку педагогічної освіти у європейському регіоні. Основною критеріальною ознакою, за якою здійснена класифікація сценаріїв став домінуючий методологічний принцип побудови освітньої системи (прагматизм, ідеалізм, індивідуалізм, соціальна єдність). Зміст сценаріїв включає характеристики особливостей суспільного розвитку та ролі вчителя в різних суспільствах [13]. Ще одним прикладом побудови прогностичних моделей розвитку освіти стала робота експерта ОЕСР у галузі

*Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади*

міжнародної вищої освіти С. Вінсент-Ланкріна «Побудова прогностичних сценаріїв розвитку університетів та вищої освіти в цілому: інтернаціональний підхід» (2004). Автор формулює шість моделей розвитку університетів, типологія яких є досить близькою до розглядуваної нами вище типології моделей інноваційного розвитку базової освіти, створеної за ініціативою ОЕСР [12]: традиціоналістська модель, модель контрольованих вищими навчальними закладами змін, ринкова модель, модель вищої освіти як неперервного професійного розвитку, студенто-центрована модель, модель поступового зникнення формальних закладів вищої освіти [19].

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогика народов мира : История и современность. Кадрия Салимова, автор международного проекта, д-р пед. наук, член. корр. РАО при участии Нана Додде, профессора (Нидерланды) / Кадрия Салимова – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 576 с.
2. Hargreaves D. H. Schools and the future : the Key Role of Innovation / Hargreaves D. H. // *Innovating Schools*. – Paris : OECD, 1999. – P. 45–57.
3. Gill-Chin Lim. Humanistic globalization. To build a global education community for the 21st century / Gill-Chin Lim. – [Електронний ресурс] : www.ssc.msu.edu/~pohg/html
4. Hallak J. Globalization, human rights and education / J. Hallak. – Paris : UNESCO, International institute for educational planning, 1999. – 13 p.
5. Hirsch D. Reporters conclusions / D. Hirsch // *Innovating schools*. – Paris : OECD, 1999. – P. 93–103.
6. Hutmacher W. Invariants and change in schools and education systems/ W. Hutmacher // *Innovating Schools*. – Paris : OECD, 1999. – P. 31–41.
7. Hutmacher W. Visions of decision-makers and educators for the future of schools – reactions to the OECD scenarios / W. Hutmacher // *What schools for the future?* – Paris : OECD, 1999. – P. 231–242.
8. Illich I. *Deschooling society* / I. Illich. – New-York : Harper and Row, 1971. – 325 p.
9. International examples of innovative schools : a synthesis // *Innovating schools*. Appendix. – Paris : OECD, 1999. – P. 105–130.
10. ICT and learning. Supporting out-of-school youth and adults. – Paris : OECD, 2006. – 172 p.
11. Nikomiya A. The caring flexible school for tomorrow / A. Nikomiya // *Innovating schools*. – Paris : OECD, 1999. – P. 87–92.
12. Scenarios for the future of schooling. In : *What schools for the future?* – Paris : OECD, 2001. – P. 77–98.
13. Snoek M. et.al. Scenarios for the future of teacher education in Europe // *European Journal of Teacher Education*. – 2003. – № 26 (1). – P. 21–36.
14. Teachers matter. Attracting, developing, retaining effective teachers. – Paris : OECD, 2005. – 238 p.
15. Trends shaping education. 2008 Edition. – Paris : OECD, 2008. – 86 p.

***Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя:
методологічні, змістові та методичні засади***

16. The wider environment of schooling : Deep trends and driving forces // What schools for the future? – Paris : OECD, 2001. – P. 13–56.
17. Think scenarios. Rethink Education. – Paris : OECD, 2006. – 201 p.
18. Understanding social outcomes of learning. – Paris : OECD, 2007. –131 p.
19. Vincent-Lancrin S. Building Futures Scenarios for Universities and Higher Education: an international approach // Policy Futures in Education. – 2004. – № 2. – P. 245–262.